

จากหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ 22 สิงหาคม พ.ศ.2546 หน้าจุดประกายการศึกษา

ក្រសួងពេទ្យ នគរបាល នគរបាល ក្រសួងពេទ្យ

๖ หัวข้อ “นิรภัยมาก
เมื่อตอน จังหวัดเชียงใหม่
แม้จะมีคนที่พิการเสง
ช่วยเหลือต่อจากนี้ไปคงไม่เสื่อม
ด้วยความที่บุคคลที่ได้รับการดูแลดี
เป็นอย่างมาก

ก็ต้องร้องขอรับรองฯ รวมไปถึงคน ซึ่งเป็น
มนุษย์ที่อยู่ในโลกเราบ้านนั้น สงสัยให้
จังหวัดตั้งป้อมฐานรากในกรุงศรีฯ ให้

รายงานการดำเนินการตามภารกิจ

A black and white photograph capturing a group of approximately ten people gathered around a massive, shallow circular vessel, possibly a traditional water storage or offering basin. The vessel is positioned on a rocky ground, and several individuals are holding umbrellas over it to collect the leaking water. The scene is set outdoors, with dense foliage and trees visible in the background. The perspective is from a low angle, looking up at the vessel and the people.

สัตหีบ อ่อน ผู้รับหน้าที่ปฏิบัติราชการ
และเป็นหนาแน่นและสืบสานภาระอย่างไม่ขาดสาย
ก่อนที่จะสิ้นสุด ภาระให้ต่อไปมาต่อไป
กล่าวว่า ภาระให้ต่อไปมาต่อไป
ภาระความดูแลรักษาสิ่งของในชาติของเรา เช่นเมืองคุ้ม^๑
อนุรักษ์สถาปัตยกรรมในศักดิ์อ่อน และเมืองอื่นๆ
สัมภาระในการรักษาเรื่องต่อตัวภาระของอาชญากรรม
เรื่องอาชญากรรมที่เกิดขึ้นในชาติของเรา แต่
การเดินทางต้องมีภัยคุกคาม จึงต้องหันหน้าความ
สำหรับภาระของอาชญากรรมที่มีอยู่
สังคมปัจจุบันที่มีความทุกข์ทรมานที่เพิ่มมากขึ้น
เก็บภาษีอากรเป็นแหล่งรวมเงินในการต่อสู้และ
เรียกเข้ามาร่วมสั่งฟื้นฟูประเทศนั่นเอง ไป

การน้ำร้า สื้อ ซึ่งมีอยู่ในทางลักษณะ
มาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการจัดตั้ง
ห่วงโซ่อุปทานได้ก่อนที่จะนำเข้า นำไปใช้
ถ้ามีความต้องการของผู้ซื้อไม่ตรงที่การผลิต
โดยรักษาอัตราดอกเบี้ยอยู่ต่ำๆ แล้วตามสูตร
ที่ระบุไว้ก็จะได้ผลลัพธ์ที่ดี

จากหนังสือพิมพ์เชียงใหม่นิวส์ 28 สิงหาคม พ.ศ.2546 หน้า 12

ព្រៃនីមួយៗ សិរីជាមួយ ក្នុងបុរាណ ត្រូវបានបង្ហាញ ដើម្បី
សិរីជាមួយ ក្នុងបុរាណ ត្រូវបានបង្ហាញ ដើម្បី

ຈົດໃດໃຫ້ເພື່ອຄວາມຮູ້ອັນຂຶ້ນທີ່ມີກິດຍຳນັ້ນໂດຍຈະຈາງ
ຕຽບຮັງໄວ້ຈົດສຸດອັນຂຶ້ນທີ່ມີກິດຍຳນັ້ນໂດຍຈະຈາງ
ຄານັກຕົກ ຂະໜົງຈົດສຸດອັນຂຶ້ນທີ່ມີກິດຍຳນັ້ນໂດຍຈະຈາງ
ການຈົດຕາປານໆຂອງນັ້ນຫຼັງແກ່ກໍາລົງຄວາມເປັນນາ
ແລ້ວຮັບປານໆກໍາລົງຄວາມເປັນນາໄໝກຳຈົດຕາປານໆ
ນັ້ນໄດ້ຈົດສຸດອັນຂຶ້ນທີ່ມີກິດຍຳນັ້ນໂດຍຈະຈາງ
ຈົດຕາປານໆຂອງນັ້ນທີ່ມີກິດຍຳນັ້ນໂດຍຈະຈາງເພື່ອ

“ก็ต้องการให้เข้ามาดูงานด้วยกันบ้างเพื่อติดตามความคืบหน้าของโครงการนี้”

“อ่อน” ประการหนึ่งของเห็นแก่ตัวคือกิจกรรมในการ

สื่อในชุมชนสามารถทำรือกับภัยคุกคามน้ำท่วมของราษฎร ทำอย่างไรบ้าง น้ำครองจะไปถูกยกันเดี๋ยว ช่วงเวลาไม่รู้ต้องการว่าสื่อไหนที่เหมาะสมสัมภาระน้ำ ลดลงอยู่ เศรษฐกิจอย่างนี้จะมีผลอย่างต่อรองถ้าเรายังปูไปได้แล้ว กินขาดบ้านนึงกับอุบัติเหตุน้ำท่วม เช่นเดียวกัน คิดว่าจะเป็นภัยลุกลามทุกอย่างในการผลิตสื่อในอนาคต ใช่มาเร็วๆนั้นๆ ก่อนหน้าภัยน้ำท่วม “ “อย่างวิธีใดอย่ามีความพูดอย่าว่าก่ออาบปี๊ฟ ชาวน้ำบ้านทำทุกวันทำไม่ได้หรอก หันเว็บจ่ายต่องานวิชาชีพต่างๆเจ็บปวดมาก ให้หัวเรื่องนี้ ตอนนี้นี่ พิสูจน์ให้แล้วว่าทำได้ ทั้งงานเกือบใหญ่ในช่วงของการผลิตสื่อ แต่ต้องมีคนเข้ามาร่วมมือ ให้เราช่วยเหลือ แต่เราทำได้ เพราะฉะนั้นสื่อต้องมีผลลัพธ์เสียง แม้เห็นหน้าคนที่ต้องการและสนใจเชื่อมทักษะ ทำให้เราสามารถรับรู้ได้มากขึ้นในชุมชน ผู้คนจะอย่างยิ่งยังคงการเผยแพร่องค์ความรู้ที่ทางวิสาหกิจสื่อ แล้วจะสืบทอดกัน มนต์จิตชุมชนอยู่กับชุมชนต่อไปเรื่อยๆ”

เมืองรัชรี容貌เป็นพระราชนิพัทธ์ที่เยี่ยมนาทำให้เรา
เรียนรู้เรื่องการเก็บหินอยู่ถูกการล้วงมาษัยและน้ำ
มารีบอยเรียงเพื่อเรียนศรีวิบูลย์ทำเป็นสีด
เพื่อนำเสนอให้บ้าชากับงาน แกร่ง คงทนและสวยงาม
กันเองก่อนจากนั้นก็ย้ายมาอยู่ที่โนนมองอก
ที่บ้านแม่ซื้อวัวคุณธรรมดูแลดูดีมากในภาระอยู่
รวมกับป้าและพี่สาวที่กำลังเป็นภาระที่ต้องรับ
ให้เกิดการดูแลรักษาไว้ยังไงยังไงต่อไปเพื่อให้
คนรุ่นหลังได้รับใช้ประโยชน์และวัฒนาภูมิ

ตาม เลี้ยวทาง左手ลงถึงก้าวไม่ไกลร่อง
ยากระเบียงเด้วยตัวเองเป็นพิเศษโดยเฉพาะ
ชนเผ่าที่ไม่เคยมีความสัมภาระหนักที่สุดอยู่ด้วย
ถ่ายภาพด้วยมืออาชีวะบันทึกภาพจะต้องมีชื่อเป็นภาษา
ตนเองภาษาที่ตนดูแลด้วย

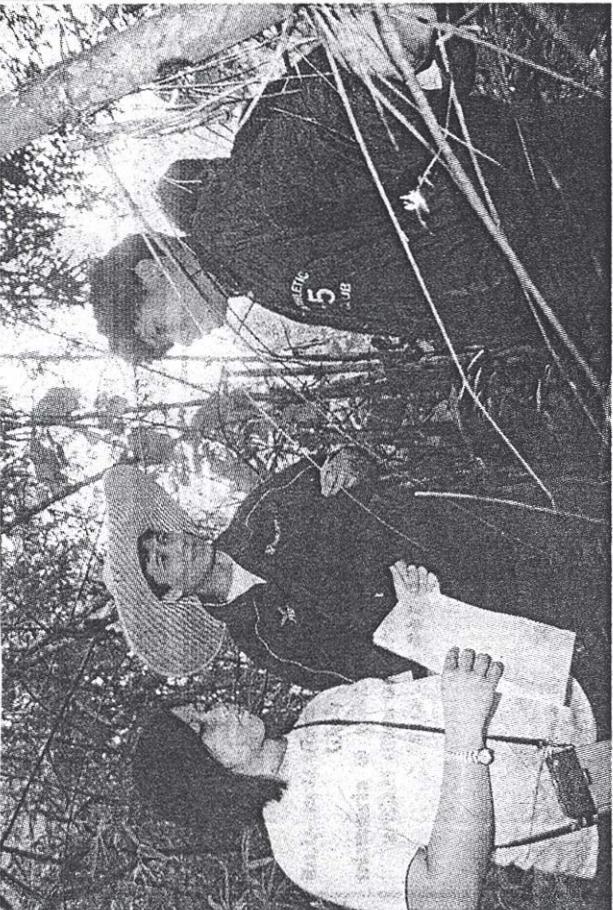
บริหารย่านศูนย์การค้าต้องคำนึงถึง
“แนวๆ ก็คิดว่าภารกิจทำไปแล้วพาก
กีดกันกับบ้านและของด้วยพัฒนาไปเรื่อยๆ”
อ่อนโยน ยังคงอีกหนึ่งในการร่วมในกระบวนการ
การวิจัยซึ่งแต่เดิมดันทำให้เห็นกระบวนการ
อนุรักษ์ป่าของคนในยุคที่ถอนผืนไม้ออกสลาย
เปลี่ยนจากการรักษาตัวของกรุงออกเป็นเมืองของอาช
ไม่ใช่วิถีการของคนรุ่นเรียนของเราจะสอนให้มุ่งผ่านเส้นต่อ
ซึ่งหนึ่งในความสำคัญของป่าและวิถีชีวิตร่วมชุมชนที่
อยู่กับป่าอาจเป็นแนวทางในการต่อสู้และเรียก
ร้องสำหรับคนรุ่นต่อๆ ไป

“ด้านการศิลป์ ศิริเรือง ผู้ก่อเบื้องต้นน้ำหนึ่ง
เรียกว่า “สถาปัตยกรรมไทย” ที่มีเอกลักษณ์ทางศิลปะ
ในประเพณีชนเผ่าพื้นเมือง เช่น ก่อ “บ้านหลังแพะ”
ทำให้คนภายนอกเข้ามาร่วมงานในการจัดการ
ที่พ่ายภารกิจสร้างความศรัทธาให้แก่ชาวบ้านไปสืบ
แปลงที่เกิดขึ้นแม้การเรียกชื่อร่องจะเสื่อมสุดแต่ไม่ได้
หมายความว่าการดูแลและสืบทอดลง

“ผมมองว่าจากงานสถาปัตยกรรมที่เราทำ
ความเชื่อใจกับคนในชนเผ่าอย่างไรได้ถ้าภายนอกเวียงว้า
ให้ความสนใจได้รับรู้กระบวนการวัฒนาชาบฯอย่าง
คุ้มครองบ้านและการผลิต้มั่นต้องอาศัย

"การดูแลบ้านเป็นภารกิจของชาติ บ้านรุ่นแอล์ฟ์เป็นภารกิจของชุมชน แต่คนรุ่นใหม่พยายามต่อสู้เพื่อจะเก็บเอาไว้ครองทั้งหมด แม้ทากวนซีจะต้องการนี้ หรือปะจะเรียบไปแล้วแต่ป้าพึ่งได้รับการแต่งกายและคนรุ่นเยาว์ไม่สามารถร่วมร่วมกันได้ อย่างไรก็ตาม ป้าพึ่งกล่าวว่า"

“ความรู้” เป็นฐานสำคัญของการดำเนินการของกลุ่ม
เยาวชนนักหัวใจเพื่อสิ่งที่ดี “ความรู้” เป็นฐานสำคัญของการดำเนินการของกลุ่ม
เยาวชนนักหัวใจเพื่อสิ่งที่ดี ยังคงเป็นภารกิจหลักของความรู้
ในแบบที่ไม่เคยมีมาก่อน ไม่ใช่แค่การเรียนรู้ทางเทคนิคแต่ยังให้
ความรู้ที่สำคัญกว่า การสอนให้เข้าใจว่า “ความรู้” คืออะไร ทำให้เข้า

“**ก้าวที่สำคัญที่สุดในชีวิตคือการตัดสินใจที่ดี**”
— บิล กัฟฟาร์ (Bill Gaffar)
ก้าวที่สำคัญที่สุดในชีวิตคือการตัดสินใจที่ดี

(ឧបនគរុណា
ឯកសារនិស្សុយុទ្ធនេះ

การสื่อสารเพื่อการมีส่วนร่วมจัดการป่าชุมชน ของชาวบ้านห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่օ่อน จังหวัดเชียงใหม่

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ป่าชุมชนบ้านห้วยแก้ว เป็นป่าชุมชนแห่งแรกของประเทศไทย (ตามประกาศของกรุงป้าไม้) มีพื้นที่ 1,600 ไร่ ตั้งอยู่ที่ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่օ่อน จังหวัดเชียงใหม่ ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศเหนือ 40 กิโลเมตร ป่าชุมชนแห่งนี้ เป็นแหล่งทรัพยากรสำคัญของชาวบ้านหมู่บ้านห้วยแก้ว ซึ่งเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ มีจำนวน 170 ครอบครัว ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งเป็นอาชีพที่เกี่ยวข้องกับป่า ดิน และน้ำ ที่สืบทอดมาจากการบูรพา

ป่าชุมชนบ้านห้วยแก้ว เป็นป่าชุมชนที่เกี่ยวข้องใกล้ชิดกับป่ามาตั้งแต่อดีต ชาวบ้านมีความผูกพันกับป่า ใช้ประโยชน์และรักษาป่าควบคู่กันมา จนกระทั่งได้เกิดเหตุการณ์สำคัญ กล่าวคือ ต้นปี พ.ศ. 2532 กรุงป้าไม้ได้ให้สัมปทานเอกชนรายหนึ่ง เข้าไปทำประโยชน์ในพื้นที่ป่า และเอกชนรายนี้ได้ถางป่าจนเกิดความเสียหายกว่า 375 ไร่ ทำให้ชาวบ้านที่ใช้ป่าเดือดร้อนไม่สามารถเข้าไปใช้ป่าได้ จึงรวมตัวกันคัดค้าน ต่อมาผู้นำชาวบ้านคนหนึ่งซึ่งเป็นครูใหญ่ถูกยิงเสียชีวิต แต่ชาวบ้านยังคงเรียกร้องต่อไปโดยเดินทางไปร้องขอความเป็นธรรมถึงทำเนียบรัฐบาล ในที่สุดก็มีการระงับสัมปทาน ให้ชาวบ้านดูแลรักษาป่าและใช้ประโยชน์ได้

ถึงแม้จะได้ป่ามาดูแลเองแต่ก็มีข้อสังเกตว่า ความขัดแย้งและความรุนแรงที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ชาวบ้านมีความเห็นแตกออกหลายฝ่าย บ้างไม่เห็นด้วยเช่นกันที่คัดค้าน บ้างก็เห็นด้วยกับสัมปทาน เพราะจะทำให้ชาวบ้านบางส่วนมีงานทำ บางครอบครัวถูกขยายเห็นด้วยกับสัมปทานแต่พ่อคัดค้าน ในสถาบันโรงเรียนครูใหญ่คัดค้านแต่ถูกยิงเสียชีวิต ครูไม่กล้าแสดงความเห็นหรือมีบทบาทได้ วัดเป็นเพียงสถานที่ที่ให้เอกชนผู้เช่าป่ามาซึ่งกับชาวบ้านที่คัดค้านเท่านั้น ในคริสตจักรแตกออกเป็น 2 ฝ่าย (ชาวบ้านประมาณ 1 ใน 4 ส่วน นับถือศาสนาคริสต์) ดังนั้นปัจจัยภายนอกคือสัมปทานนี้ นอกจากจะทำลายพื้นที่ป่าแล้ว ยังมีผลกระทบต่อสถาบันสังคมหมู่บ้านอย่างมาก ทั้งสถาบันครอบครัว สถาบันโรงเรียน สถาบันศาสนา ชาวบ้านห้วยแก้วในขณะนี้มีความบอบช้ำ ป่าชุมชนแห่งนี้จึงมิใช่ได้มาด้วยการที่รัฐมีนโยบายให้ แต่ได้มาจาก การต่อสู้ของชาวบ้านซึ่งต้องแลกด้วยชีวิตและสายลับพันธุ์ของชุมชน

ในระยะแรกของการจัดการป่า ชาวบ้านต้ององค์กรคือ คณะกรรมการป่าชุมชน มีการประชุมสม่ำเสมอ มีการตั้งกฎเกณฑ์การใช้ป่า มีกิจกรรมเช่น การปลูกป่า การทำแนวกันไฟ การตรวจสอบ แต่การรวมกลุ่มจัดการป่านี้จำกัดวงแคบอยู่ในกลุ่มชาวบ้านที่รวมตัวคัดค้าน การให้สัมปทานเท่านั้น และมีความกระตือรือร้นในช่วงเวลาสั้น ๆ

ปัจจุบันการจัดการป่าของกลุ่มคนที่ใช้ป่าซึ่งเป็นชาวบ้านที่ยากจนนี้ ยังมีคุณภาพโดยรวม เช่น ไม่มีการประชุมคณะกรรมการป่าชุมชน ไม่มีการสื่อสารอย่างเป็นทางการใน การประชุมหมู่บ้าน ขาดงบประมาณ องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น เช่น อบต. มีได้มีส่วนร่วมจัดการป่าอย่างจริงจัง คณะกรรมการป่าชุมชนมีเฉพาะผู้ชาย และไม่เป็นตัวแทนของชาวบ้านทั้งหมู่บ้าน ไม่มีกิจกรรมเกี่ยวกับการรักษาป่า

สำหรับการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านหัวยแก้วนั้น พบร่วมใน ภาวะวิกฤติมีความขัดแย้งเกิดขึ้นในหมู่บ้าน การสื่อสารถูกนำมาใช้หลายรูปแบบและเป็นไปอย่าง เข้มข้น เช่น การใช้สื่อบุคคล การยื่นหนังสือเบ็ดเตล็ด การใช้สื่อสไลด์ การติดต่อกลุ่มพลัง การใช้สื่อมวลชน รวมไปถึงการชุมนุมประท้วง แต่พอเข้าสู่ภาวะปกติ การสื่อสารเบาบางลง ใช้เพียงการสื่อสารระหว่างบุคคลในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ คือ การสนทนากฎหมายในกลุ่มของผู้ใช้ป่าโดยตรง ซึ่ง เป็นกลุ่มเล็กในหมู่บ้าน ซ่องทางการสื่อสารปกติภายในหมู่บ้าน เช่น การประชุมหมู่บ้าน การประชุมอบต. ไม่ถูกนำมาใช้สื่อสารเกี่ยวกับป่าชุมชนเนื่องจากความขัดแย้งในอดีต อีกทั้งการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าในกลุ่มเยาวชนคนหนุ่มสาว มีอยู่น้อยมากขาดการสืบทอด

จากสภาพปัญหาการจัดการป่าและการใช้การสื่อสารเพื่อการจัดการป่าที่กล่าวมาจะเห็นว่าในกรณีป่าชุมชนบ้านหัวยแก้วนี้จะต้องหันมาให้ความสำคัญกับการสื่อสารเพื่อแก้ไข ปัญหาและสนับสนุนการมีส่วนร่วมจัดการป่า ดังนั้นจึงหยิบยกข้อเสนอแนะดังนี้

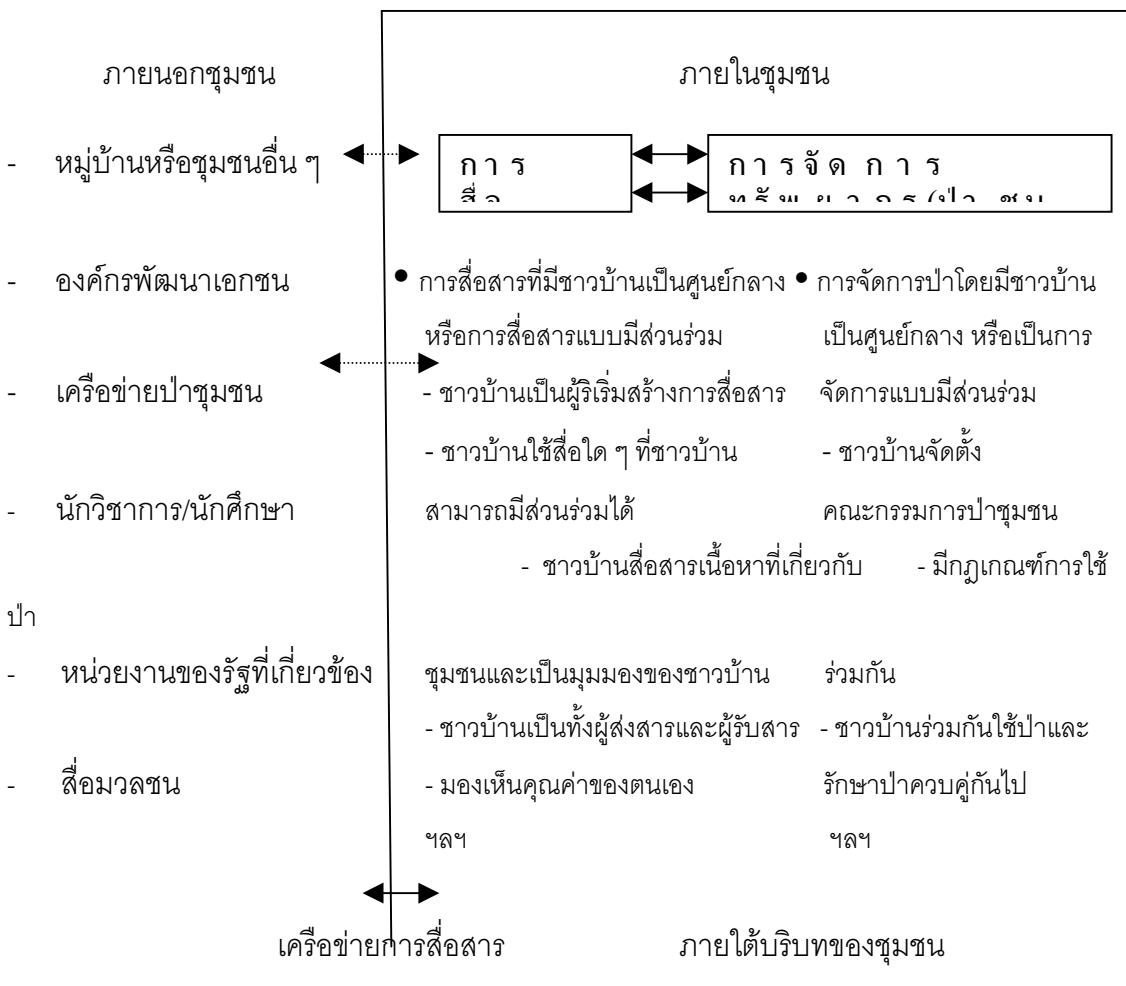
- 1. เพื่อศึกษาความเป็นมาและสภาพการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน ของชาวบ้านหัวยแก้ว
- 2. เพื่อวิเคราะห์การสื่อสารที่ใช้ในการจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านหัวยแก้ว
- 3. เพื่อศึกษาและปฏิบัติการการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร เพื่อการจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านหัวยแก้ว
- 4. เพื่อศึกษาผลของการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร เพื่อการจัดการป่าชุมชน ของชาวบ้านหัวยแก้ว

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาและสภาพการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน ของชาวบ้านหัวยแก้ว
2. เพื่อวิเคราะห์การสื่อสารที่ใช้ในการจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านหัวยแก้ว
3. เพื่อศึกษาและปฏิบัติการการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร เพื่อการจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านหัวยแก้ว
4. เพื่อศึกษาผลของการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร เพื่อการจัดการป่าชุมชน ของชาวบ้านหัวยแก้ว

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ให้ความสนใจกับแนวคิด 2 เรื่องด้วยกันคือ แนวคิดเรื่องการสื่อสารโดยเน้นไปที่การสื่อสารที่มีชาวบ้านเป็นศูนย์กลางหรือการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม กับอีกแนวคิดหนึ่งคือ แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนซึ่งเป็นแนวคิดการจัดการทรัพยากรที่มีชาวบ้านเป็นศูนย์กลาง เช่นเดียวกัน ซึ่งทั้งสองแนวคิดมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอยู่ แสดงเป็นแบบจำลองได้ดังนี้

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ชุมชน หมายถึง ชุมชนบ้านห้วยแก้ว ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ป้าชุมชน หมายถึง ป้าไม่ที่ได้รับการดูแลรักษาโดยชุมชนที่อยู่ใกล้ชิดป้า เพื่อประโยชน์ของชุมชนเอง

การจัดการป้าชุมชน หมายถึง แนวทางการจัดการป้าที่มุ่งเน้นความต้องการของชุมชนทั้งในด้านนิเทศวิทยาชุมชน และเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพของชุมชนเป็นเป้าหมายสำคัญ โดยที่ประชาชนหรือชาวบ้านในท้องถิ่นเป็นผู้ใช้ประโยชน์ และดูแลรักษาป้าชุมชน เป็นผู้เข้ามามีอำนาจและบทบาทในการจัดการป้าโดยตรง ภายใต้การสนับสนุนและส่งเสริมจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ

การมีส่วนร่วมในการสื่อสาร หมายถึง การสื่อสารรูปแบบใด ๆ ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนหรือชาวบ้านมีส่วนร่วมได้ในหลาย ๆ ด้าน เช่น การมีส่วนร่วมในองค์ประกอบต่าง ๆ ของการสื่อสาร การมีส่วนร่วมในระดับต่าง ๆ เช่น ระดับการเป็นผู้รับสารที่กระตือรือร้นสามารถตอบโต้ได้ ระดับของการเป็นผู้ส่งสารหรือเป็นผู้ผลิตเอง หรือระดับของการเป็นผู้วางแผนและกำหนดนโยบายการสื่อสารนั้น ๆ ได้ นอกจากนี้ ยังหมายถึงการมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ ของการสื่อสารด้วย

ปฏิบัติการการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร หมายถึง ปฏิบัติการการสื่อสารที่จัดขึ้นได้แก่ การผลิตสื่อสไลด์ การผลิตสื่อวิดีทัศน์ การจัดรายการวิทยุชุมชน โดยชาวบ้านเป็นกำลังสำคัญในการผลิตสื่อเหล่านี้ เป็นผู้วางแผน กำหนดเนื้อหา ผลิต และบริโภคข่าวสารหรือเปิดรับกันเอง โดยมีสาระเกี่ยวกับการจัดการป้าชุมชนเป็นหลัก

สื่อสมัยใหม่ หมายถึง สื่อที่ต้องอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่ช่วยในการสื่อสารในงานวิจัยนี้ หมายถึงสื่อ 3 ชนิด ที่ชาวบ้านร่วมกันผลิตได้แก่ สื่อสไลด์ สื่อวิดีทัศน์ และสื่อวิทยุชุมชน ที่ชาวบ้านเป็นผู้จัดรายการเอง

สื่อดังเดิม หมายถึง สื่อที่ชาวบ้านใช้ในการสื่อสารภายในชุมชน เป็นสื่อที่ไม่ต้องอาศัยเทคโนโลยี และเป็นสื่อที่ชาวบ้านใช้มานาน ได้แก่ การสื่อสารปากต่อปาก หรือการพูดคุยสนทนาร่วมกัน เป็นการใช้สื่อบุคคล การสื่อสารในกลุ่มต่าง ๆ ของชาวบ้าน เช่น การสื่อสารในกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มคอมทรัพย์ รวมทั้งการประชุมอย่างเป็นทางการ เช่น ประชุมหมู่บ้าน ประชุม อบต.

ผลของการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นจากการที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการสื่อสาร ซึ่งในที่นี้คือการผลิตสื่อสมัยใหม่ที่ชาวบ้านอาจมีส่วนร่วมในการเป็นผู้ส่งสาร สร้างสาร ผลิตสื่อ หรือเป็นผู้รับสาร (มีส่วนร่วมในองค์ประกอบใดก็ได้) เมื่อเข้ามา มีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการสื่อสารแล้วอาจก่อให้เกิดผลใด ๆ ตามมา เช่น ก่อให้เกิดการถ่ายทอด

ความรู้ สถานความสัมพันธ์ของชุมชน ซึ่งเป็นผลที่ช่วยเสริมสร้างพลังอำนาจให้กับชาวบ้านหรือชุมชนที่เป็นเจ้าของการสื่อสาร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อทราบข้อมูลและมองเห็นภาพของการจัดการป่าชุมชน และการสื่อสารที่ใช้ในการจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านหัวยแก้ว
2. เพื่อเป็นแนวทางสนับสนุนและขยายแนวคิดใหม่เกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการพัฒนาที่เน้นการมีส่วนร่วมในการสื่อสารของชุมชนเป็นหลัก
3. เพื่อเป็นบทเรียนเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการจัดการทรัพยากรแก่ชุมชนอื่น ๆ ต่อไป

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีด้านการสื่อสารที่ใช้เป็นเครื่องชี้นำการศึกษาวิจัย ได้แก่

1. แบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรม (Ritual Model of Communication) เป็นแนวคิดการสื่อสารพื้นฐานที่อธิบายว่าการสื่อสารคือการที่ผู้ทำการสื่อสารได้ร่วมกันสร้างการสื่อสารขึ้นมา โดยที่ผู้ทำการสื่อสารมีความเท่าเทียมกัน ดังนั้นการสื่อสารจึงเป็นการแบ่งปัน (Sharing) การมีส่วนร่วม (Participation) การสมาคม (Association) ความเป็นเพื่อน (Fellowship) และการมีความศรัทธาเหมือนกัน (Possession of a Common Faith) (Denis McQuail 1993: 54-55)

2. การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) เป็นการสื่อสารที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกองค์ประกอบของการสื่อสารและทุกระดับ เช่น เป็นผู้วางแผนและกำหนดนโยบายการสื่อสาร เป็นผู้ส่งสาร เป็นผู้ผลิต เป็นผู้แสดง เป็นผู้รับสาร เป็นผู้ใช้สาร เป็นต้น นอกจากนี้เป้าหมายของการสื่อสารแบบนี้ ยังเป็นเป้าหมายที่ทำให้ชุมชนที่สร้างการสื่อสารขึ้นมา มีพลังอำนาจ เช่น มีความมั่นใจ มองเห็นคุณค่าตนเอง ได้แสดงความรู้สึก ปัญหา วิธีวิเคราะห์ ปัญหา รวมทั้งวิธีการแก้ปัญหาจากทัศนะของชุมชน ฯลฯ (กาญจนा แก้วเทพ 2543: 54-57)

3. ทฤษฎีการมีส่วนร่วมในลักษณะประชาธิปไตย (Democratic-Participant Media Theory) ลักษณะสำคัญของทฤษฎีได้แก่ ประชาชนแต่ละคนและแต่ละกลุ่มในสังคม มีสิทธิในการสื่อสาร มีสิทธิเข้าถึงสื่อ มีสิทธิที่จะใช้ประโยชน์จากสื่อตามความต้องการของตนเอง สื่อตามทฤษฎีนี้ต้องมีความเป็นอิสระ สื่อดำรงอยู่และเป็นไปเพื่อประชาชน ชุมชนท่องถิ่นมีสื่อเป็นของตนเอง เป็นสื่อขนาดเล็ก สามารถมีส่วนร่วมได้ง่าย เป็นการสื่อสารสองทาง เป็นต้น (Denis McQuail 1987: 121-123)

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกต นอกเหนือไปจากแบบเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางแผนการการสื่อสารที่ชาวบ้านสร้างขึ้น ในงานวิจัยนี้ ได้แก่ การผลิตสื่อสมัยใหม่ 3 สื่อ คือ สื่อสไลด์ สื่อวิดีทัศน์ และการจัดรายการวิทยุชุมชน และเป็นการผลิตสื่อแบบมีส่วนร่วม

การจัดการป้าชุมชนหัวยแก้ว: การจัดการที่มีชุมชนเป็นฐานแต่ปัญหายังคงอยู่

การวิจัยพบว่า การจัดการป้าบ้านหัวยแก้วมีมาตั้งแต่ก่อตั้งหมู่บ้านประมาณกว่า 80 ปีมาแล้ว เป็นการจัดการตามวิถีชีวิตดั้งเดิม ชาวบ้านรู้จักป้า ใช้ประโยชน์จากป้า และดูแลรักษาป้า ชาวบ้านมีความสัมพันธ์กับป้า ทั้งในทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองและความเชื่อ ชาวบ้านอยู่กับป้า อาศัยป้าเป็นแหล่งปัจจัยสืtotอดมา การจัดการป้าจึงเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของชาวบ้านหัวยแก้ว การจัดการป้าหัวยแก้วในยุคบุกเบิกไม่แตกต่างไปจากชุมชนชนบทไทยอื่น ๆ ดังที่มีนักวิชาการได้ศึกษาเอาไว้ในช่วง 10 กว่าปีที่ผ่านมา เช่น ยศ สันตสมบติ (อ้างใน อันันท์กาญจนพันธ์ 2543: 101) เคยกล่าวไว้ว่า การจัดการป้าโดยราชภูมิท้องถิ่นใช้วิธีเรื่องแบลกใหม่ หากแต่มีประวัติความเป็นมาอย่างนาน และปรากฏให้เห็นอย่างแพร่หลายในชุมชนชนบท ชาวบ้านอาจเรียกชื่อป้าแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น แต่ความหมายโดยรวมคือ ป้าเป็นของส่วนรวมที่ชาวบ้านดูแลรักษาและป้ามีความสัมพันธ์แบบแน่นกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน

ต่อมาสภาพการจัดการป้าหัวยแก้วเปลี่ยนไป แรงกระทบบที่สำคัญมาจากการปัจจัยภายนอก นั่นคือนโยบายการให้สัมปทานป้าไม่และนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติที่เน้นการค้าและการส่งออกเป็นตัวกรองให้เกิดการตัดไม้ทำลายป่าตามมา รัฐเข้ามามีบทบาทเป็นผู้จัดการป้า และในที่สุดรัฐก็ให้สัมปทานป้าหัวยแก้วแก่เอกชน ทำให้ชาวบ้านหัวยแก้วไม่สามารถใช้ป้าได้อよ่งสิ้นเชิง ชาวบ้านส่วนหนึ่งเห็นว่าไม่เป็นธรรม จึงต่อสู้เรียกร้องปักกลับคืน โดยร้องเรียนเป็นลำดับขั้นตั้งแต่ระดับตำบล อำเภอ จังหวัด ไปจนถึงคณะกรรมการป่าไม้ เป็นผล ชาวบ้านจึงบุกยึดปักกลับคืนมาจากเอกชนที่กำลังเข้าไปโ panties พื้นที่ ชาวบ้านหัวยแก้วได้รับแรงสนับสนุนจากชุมชน การนักศึกษา นักวิชาการ และนักพัฒนาองค์กรเอกชน แต่แทนนำชาวบ้านก็ถูกจับในข้อหาบุกรุก และแกนนำชาวบ้านอีกคนซึ่งเป็นครูใหญ่ถูกยิงเสียชีวิต ชาวบ้านหัวยแก้วจึงชุมนุมประท้วง ทั้งที่จังหวัดเชียงใหม่และที่ทำเนียบรัฐบาล ในที่สุดก็มีการยกเลิกสัมปทานป้าหัวยแก้วและกรมป่าไม้ได้ประกาศให้ป้าหัวยแก้ว เป็นป้าชุมชนแห่งแรกของประเทศไทย

เรื่องราวของป้าชุมชนหัวยแก้วจึงเป็นสิ่งสะท้อนถึงปัญหาในระดับนโยบาย การที่รัฐเข้ามามีอำนาจเหนือชาวบ้าน จัดการป่าเองโดยไม่คำนึงถึงชาวบ้านที่อาศัยอยู่กับป่า เป็นการจัดการป่าแบบลงล่าง ขาดความเข้าใจว่าคนอยู่ร่วมกับป่าอย่างไร คงคำนึงถึงเหตุผลทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ จึงสร้างความบอบช้ำเสียหายให้กับชุมชนอย่างมาก ไม่ใช่ในแง่ของการทำลายป่าเพียงอย่างเดียวแต่ทำลายชุมชนบ้านหัวยแก้วด้วย กล่าวคือทำให้ชาวบ้านเกิดความขัดแย้งกันเอง ดังนั้นป่าหัวยแก้วจึงถูกกระทำโดยรัฐ สัมปทานถูกมอบให้เอกชน โดยที่ชาวบ้านไม่มีส่วนรู้เห็น ต่อมากำบังกลับเป็นฝ่ายเข้ามามีอำนาจจัดการป่า เท่ากับว่าชาวบ้านหัวยแก้วไม่ยอมเป็นฝ่ายถูกกระทำ แต่เริ่มเป็นฝ่ายกระทำการเอง

เมื่อวิกฤติการณ์ผ่านไป การจัดการป้าชุมชนบ้านหัวยแก้วมีการปรับตัว ชาวบ้านจัดตั้งองค์กร คือคณะกรรมการป้าชุมชน มีการวางแผน กำหนดภารกิจที่การใช้ป่าขึ้นมา มีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มีการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ชาวบ้านเริ่มเรียนรู้ที่จะจัดการป่าเป็นระบบมากขึ้น ซึ่งเป็นแนวคิดจัดการป่าอีกรูปแบบหนึ่งที่ให้ชุมชนเป็นฐานของการจัดการ (Community - Base Approach) ซึ่ง สัญญาต้า กานูจนพันธ์ (อ้างใน อันันท์ กานูจนพันธ์ 2543: 247-248) เคยกล่าวไว้ว่าเป็นแนวคิดที่ชุมชนท้องถิ่นต้องเข้ามายัดการเป็นหลัก หน่วยงานของรัฐเป็นเพียงผู้สนับสนุน แนวคิดนี้สอดคล้องกับกระแสการพัฒนาตามกรอบความคิดวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเป็นที่สนใจและเป็นทางเลือกหนึ่งในการแก้ไขปัญหาการทำลายป่า

ถ้าจะว่าไปแล้ว แนวคิดแบบนี้ มีความสอดรับกันได้ดีกับการจัดการป่าในอดีตยุคบุกเบิกของชาวบ้านหัวยแก้ว กล่าวคือ อำนาจในการจัดการป่า ยังอยู่ในมือของชาวบ้าน ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้และมีสำนึกร่วมกันในการรักษาป่า เพราะหากป่าถูกทำลาย ผู้ที่จะได้รับผลกระทบก็คือชาวบ้าน การที่ชาวบ้านมองเห็นประโยชน์ของป่า ชาวบ้านยอมต้องรักษาป่า

ชาวบ้านหัวยแก้วร่วมกันจัดการป่าและฟื้นฟูป่าในส่วนที่ถูกทำลายโดยอาศัยความรู้พื้นบ้าน พิธีกรรมและภูมิปัญญาที่ตั้งขึ้น ป่าหัวยแก้วสามารถฟื้นตัวขึ้นมาได้ในระดับหนึ่ง

การจัดการป้าชุมชนของชาวบ้านหัวยแก้ว ถึงแม้จะมีลักษณะที่ให้ชุมชนเป็นฐาน ดังที่กล่าวมาก็ใช่ว่าจะราบรื่นไร้คุณลักษณะ จากข้อมูลการวิจัยพบว่าปัจจุบันการจัดการป้าชุมชน จำกัดวงแคบอยู่ในคนกลุ่มเล็ก ๆ คือ กลุ่มหัวดอยที่เป็นตัวหลักในการต่อสู้ช่วงชิงป่า ชาวบ้านกลุ่มนี้อาจมีความกระตือรือร้นในช่วงแรก เมื่อเวลาผ่านไป การประชุมคณะกรรมการป้าชุมชนก็ขาดหาย กิจกรรมการจัดการป่าก็ไม่จัดขึ้นมาอีก ภูมิปัญญาที่ได้เกิดขึ้นอย่างทั่วถึงทั่งหมู่บ้าน ทั้ง ๆ ที่ป่าหัวยแก้วมีอาณาเขต 1,600 ไร่ และนอกจากนี้มีเชิงพาณิชย์ชาวบ้านหัวยแก้วเท่านั้นที่ใช้ป่าแห่งนี้ ยังมีชาวบ้านในตำบลหัวยแก้วจากหลายหมู่บ้านที่มีส่วนในการใช้ป่าแห่งนี้อยู่

จริงอยู่ที่การจัดการป่าจำกัดอยู่ในวงแคบ อาจไม่มีผลกระทบต่อป่านกนักรุนปัจจุบัน แต่ในระยะยาวหรือในอนาคต จะมีปัญหาตามมาเมื่ออุดมการณ์ป่าชุมชนเริ่มจากหายแล้วไม่สืบทอดไปยังคนรุ่นต่อไป

จากข้อมูลการวิจัยยังพบว่าในชุมชนบ้านห้วยแก้ว ชาวบ้านยังมีสำนึกรักที่ดีต่อป่าซึ่งฝัง根มาตั้งแต่ก่อตั้งหมู่บ้าน แต่เหตุการณ์ขัดแย้งรุนแรงในบ้านห้วยแก้ว ทำให้ชาวบ้านรวมกันไม่ติด ยังมีกิจกรรมเกี่ยวกับป่าอยู่บ้าง แต่มีลักษณะต่างคนต่างทำ ไม่หนันหน้าเข้าหากัน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งหากมี พ.ร.บ.ป่าชุมชนแล้ว ชาวบ้านยังรวมตัวกันไม่ติดก็จะเป็นปัญหาต่อการจัดการป่า

หากมองในแง่ของรัฐ ตั้งแต่ประกาศให้ป่าห้วยแก้วเป็นป่าชุมชนแห่งแรกแล้ว รัฐ เองก็ยังไม่ได้สนับสนุนป่าชุมชนแห่งนี้อย่างเป็นรูปธรรม มีเพียงเจ้าหน้าที่ป่าไม้นำต้นไม้มามอบให้เพื่อปลูกป่าในช่วงการฟื้นฟูระบะยะแรกเท่านั้นซึ่งไม่ได้ช่วยการจัดการป่าแต่อย่างใด คำว่า “ป่าชุมชนแห่งแรก” จึงเป็นเพียงถ้อยคำไฟเราะที่รัฐมอบให้ รัฐยังไม่มีบทบาทสนับสนุนช่วยเหลือดังที่คาดหมาย รัฐิตาณนท์ (2528) เคยคาดหวังไว้ การจัดการป่าชุมชนห้วยแก้วจึงเป็นการจัดการป่าตามยถากรรมและมีปัญหามากจนถึงปัจจุบัน

การสื่อสารเพื่อการจัดการป่าห้วยแก้ว: การสื่อสารที่มีชาวบ้านเป็นศูนย์กลาง

การสื่อสารเพื่อการจัดการป่าของชาวบ้านห้วยแก้วแบ่งเป็นการสื่อสารภายในชุมชนและการสื่อสารกับภายนอกชุมชน

การสื่อสารภายในชุมชนพบว่าในช่วงก่อนเกิดวิกฤติการณ์ ชาวบ้านสื่อสารกันอย่างเรียบง่าย ไม่มีการใช้สื่อที่ซับซ้อนอันเป็นลักษณะของการสื่อสารในชุมชนชนบททั่วไป ชาวบ้านมีแหล่งสื่อสารสำคัญอยู่ 3 แหล่ง คือ 1) การประชุมหมู่บ้าน เป็นการสื่อสารอย่างเป็นทางการ มีผู้ปกครองคือกำนันเป็นศูนย์กลางของการสื่อสารในเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นทั้งเรื่องการปกครอง การพัฒนาและกิจกรรมสาธารณะต่าง ๆ ของหมู่บ้าน 2) การสื่อสารภายในกลุ่มต่าง ๆ ของชุมชน เช่น กลุ่มเหมืองฝาย กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มศาสนา เป็นต้น 3) การสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการ อาทิ การสนทนากลุ่มคุยกะบากต่อปาก ในครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้าน สถานที่สื่อสารเกิดขึ้นได้ทุกแห่ง เช่น ในบ้าน ร้านค้า ศาลาวัด โรงนา อ่างเก็บน้ำ ฯลฯ

การสื่อสารเกี่ยวกับเรื่องป่าсадดแทรกอยู่ในวิธีชีวิตประจำวัน แต่หากเป็นเรื่องสำคัญ เช่นการลักลอบตัดไม้ รวมไปถึงเรื่องสมปทานที่เข้ามา กำนันและกลุ่มผู้ปกครองจะเป็นผู้นำในการสื่อสาร ดังนั้นการสื่อสารเกี่ยวกับเรื่องป่าในประเด็นสำคัญจึงมีน้ำหนักเป็นแบบบันลงล่าง

เมื่อเกิดวิกฤติการณ์ ชาวบ้านกลุ่มที่คัดค้านเข้ามา มีบทบาทเป็นศูนย์กลางของการสื่อสาร มีการใช้สื่อ เช่นการสื่อสารโดยใช้สื่อบุคคล การทำหนังสือเปิดผนึก การทำหนังสือให้

ชาวบ้านลงประชามติ การจ่ายสไลด์และการเชิญวิทยากรบรรยาย การติดต่อกลุ่มพลัง การใช้สื่อมวลชน การชุมนุมประท้วง และใช้อ่ายเป็นระบบจากระดับเรียบง่าย มีความหลากหลายและซับซ้อนขึ้น จนไปถึงระดับที่มีความรุนแรง น้ำหนักการสื่อสารเป็นแบบล่างขั้นบน พอถึงช่วงหลังวิกฤติการณ์ (ระยะเวลา 2 ปี) ชาวบ้านกลับมาใช้สื่อที่เรียบง่ายคือการประชุม การสนทนากลุ่ม ใช้สื่อกิจกรรมบ้าง ความหลากหลายหมวดไป แต่ชาวบ้านยังมีบทบาทเป็นศูนย์กลางของการสื่อสาร มีน้ำหนักเป็นแบบแนวอน แต่หลังจากนั้นมาจนถึงปัจจุบัน การสื่อสารที่ว่ามีความเบาบางลง และจำกัดอยู่ในกลุ่มหัวดอย ปัญหาเรื่องการสื่อสารภายในจึงเกิดขึ้น

อย่างไรก็ตามหากมองการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าภัยในชุมชนช่วงเกิดวิกฤติ การณ์และหลังวิกฤติการณ์ระยะแรก จะเห็นว่าเป็นมิติการสื่อสารที่มีชาวบ้านเป็นศูนย์กลาง หรือการสื่อสารที่มีชุมชนเป็นฐาน หรืออาจเรียกว่าเป็นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม สามารถแยกแยะคุณลักษณะต่าง ๆ ของการสื่อสารแบบนี้ได้ดัง

ก า ร ส ื่ อ ส า ร ะ พ ี օ ก า ր

- ชาวบ้านเป็นผู้ริเริ่มการสื่อสาร
- เป็นการสื่อสารที่แสดงความต้องการของชาวบ้าน
- เป็นการสื่อสารที่ชาวบ้านได้แสดงปัญหา วิเคราะห์ปัญหา รวมทั้งวิธีแก้ปัญหา จากทัศนะของชาวบ้านเอง
- ชาวบ้านแลกเปลี่ยนเนื้อหาสารกันได้ ชาวบ้านเป็นหัวผู้ส่งสารและเป็นผู้รับสาร
- เนื้อหาสารเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต
- สื่อที่ใช้ เป็นสื่อที่เอื้อให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมได้
- เป็นการสื่อสารที่ทำให้ชาวบ้านมองเห็นคุณค่าของตนเอง

ชาวบ้านเป็นผู้ริเริ่มการสื่อสาร ในที่นี้คือชาวบ้านกลุ่มหัวดอย เมื่อเทียบกับชาวบ้านทั่วหมู่เหล็ก กลุ่มหัวดอยเป็นกลุ่มเล็กประมาณร้อยละ 18 ซึ่งเป็นกลุ่มนี้ของบ้านหัวดอย แก่กว่า แต่กลุ่มหัวดอยมีผลประโยชน์กับป่าโดยตรง เมื่อเกิดเหตุการณ์เข้าป่า กลุ่มหัวดอยจึงเป็นผู้เปิดประเด็นและขยายวงออกไป และกลุ่มหัวดอยยังเป็นแกนนำในการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าในเวลาต่อมา เมื่อได้ตั้งองค์กรชาวบ้านหรือคณะกรรมการป่าชุมชน

เป็นการสื่อสารที่แสดงความต้องการของชาวบ้าน ในการสื่อสารที่มีชาวบ้านเป็นศูนย์กลางมักเป็นการสื่อสารที่ชาวบ้านแสดงความต้องการของตนเองออกมา เช่น ชาวบ้าน

กลุ่มหัวดอย ต้องการรักษาป่าไว้และแสดงออกถึงความต้องการของชุมชน เป็นคุณลักษณะสำคัญของการสื่อสารแบบนี้

เป็นการสื่อสารที่ชาวบ้านได้แสดงปัญหา วิเคราะห์ปัญหา รวมทั้งวิธีแก้ปัญหาจากทัศนะของชาวบ้านเอง

ในกรณีป่าชุมชนบ้านห้วยแก้ว จะเห็นคุณลักษณะแบบนี้ชัดเจน กล่าวคือ ชาวบ้านมองเห็นปัญหาว่ามีผู้เช่าป่า ป้าฤกทำลายและชาวบ้านใช้ประโยชน์ไม่ได้ จึงรวมกลุ่มสื่อสารแสดงออก ชาวบ้านได้ร่วมสื่อสาร วิเคราะห์ปัญหาและค้นหาสาเหตุพบว่ามีการอนุมติถูกต้องตามกฎหมายข้างว่าป่าห้วยแก้วเป็นป่าเสื่อมโกร姆 แต่ชาวบ้านไม่เคยทราบเรื่องต่อมากาบ้านร่วมกันสื่อสารเพื่อแก้ปัญหา นั่นคือ ทักษะ คิดค้านการเช่าป่า ป่าห้วยแก้วไม่ใช่ป่าเสื่อมโกร姆 ซึ่งใช้วิธีการสื่อสารหลากหลาย

นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้ใช้วิธีการสื่อสารเพื่อการตั้งองค์กร กฎเกณฑ์ ดำเนินการเพื่อการจัดการป่า ด้วยตัวของชาวบ้านเอง ด้วยทัศนะของชาวบ้านเป็นหลัก

การสื่อสารแบบนี้จึงเป็นการสื่อสารที่ชาวบ้านกลุ่มหัวดอยได้มีโอกาสมองปัญหาร่วมกัน วิเคราะห์สาเหตุและหาทางแก้ไขปัญหาด้วยจุดยืนมุ่งมองของตนเอง ไม่ใช่เป็นการสื่อสารแบบสนทนากลุ่ม หรือการสื่อสารด้วยการประชุมหรือการสื่อสารแบบอื่นใด

ชาวบ้านแลกเปลี่ยนเนื้อหาสารกันได้ ชาวบ้านเป็นหัวหน้าส่งสารและผู้รับสาร การแลกเปลี่ยนเป็นคุณลักษณะที่สำคัญของการสื่อสารที่มีชาวบ้านเป็นศูนย์กลาง เพราะเป็นการสื่อสารที่สมอภาค มิใช่การสื่อสารทางเดียวที่ผู้ส่งสารมักมีอำนาจเหนือผู้รับสาร กลุ่มชาวบ้านหัวดอยมีการสื่อสารแบบแลกเปลี่ยนกันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวิกฤติการณ์ที่เกิดขึ้นและในระยะแรกของการจัดการป่า

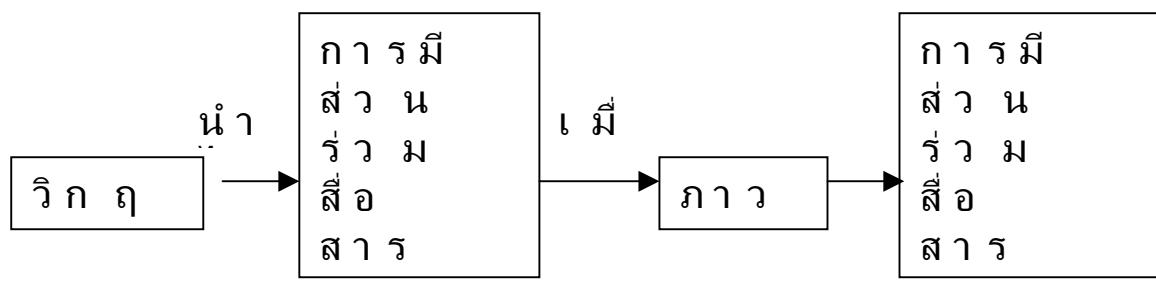
เนื้อหาสารเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต การใช้ป่าและการดูแลป่า เป็นวิถีที่แนบเนื่องกับชาวบ้านห้วยแก้วมาตั้งแต่ก่อตั้งหมู่บ้าน เป็นเรื่องใกล้ตัว เป็นผลประโยชน์ และเป็นภัยตนธรรมชาติของชุมชน ซึ่งมีผลกระทบต่อชุมชนโดยตรง เพราะฉะนั้นเนื้อหาสารในการสื่อสารแบบนี้มักจะเกี่ยวพันกับชุมชน

สื่อที่ใช้ เป็นสื่อที่เอื้อให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมได้ สื่อที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมได้มักเป็นสื่อที่มีอยู่ในชุมชนอยู่แล้ว เป็นสื่อขนาดเล็ก เช่น การสนทนาในกลุ่มต่าง ๆ การประชุมชาวบ้าน ชาวบ้านกลุ่มหัวดอยใช้การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นหลักในการจัดการป่า มีการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการในกลุ่มชาวบ้านที่ใช้ป่าและมีการประชุมกรรมการป่าชุมชนในระยะแรก อย่างไรก็ตาม อาจมีการนำสื่ออื่น ๆ มาใช้ได้อีกที่สามารถให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการสื่อสารได้

เป็นการสื่อสารที่ทำให้ชาวบ้านมองเห็นคุณค่าของตนเอง คุณลักษณะข้อนี้ มีความสำคัญ หากชาวบ้านเป็นศูนย์กลางของการสื่อสาร เป็นเจ้าของ การสื่อสาร ใช้สื่อให้เกิดประโยชน์กับตนเองได้ จะก่อให้เกิดความภูมิใจ มั่นใจ และเห็นคุณค่าของตนเอง รู้สึกถึงศักยภาพ

ของตนเอง ในกรณีการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าของกลุ่มหัวดอย ชาวบ้านรู้สึกว่าตนเองสามารถแสดงความต้องการ แสดงจุดยืนของตนเองได้ สามารถปกป้องรักษาป่า สามารถสื่อสารงานหน่วยราชการระหว่างตัวบุคคลที่ต้องรับฟังและสามารถตอบโต้สื่อสารกับผู้มีอำนาจได้ โดยที่ไม่นึกว่าเรื่องของป่าชุมชนบ้านหัวดอยแก่จะเป็นเรื่องที่สังคมในวงกว้างจะให้ความสนใจ ไม่มีใครคาดคิดว่าจะสามารถสื่อสารประสมผลสำเร็จ จนกระทั่งการเข้ามาได้ การสื่อสารแบบนี้ทำให้ชาวบ้านมองเห็นคุณค่าของตนเอง

แต่การสื่อสารแบบนี้เกิดขึ้นและมองเห็นชัดเจนในช่วงเวลาหนึ่ง คือ ช่วงเกิดวิกฤตการณ์ เมื่อเข้าสู่ภาวะปกติเช่นในปัจจุบัน การสื่อสารแบบนี้ลดลง และเกิดปัญหาตามมา

|----- พ.ศ. 2532 ----- พ.ศ. 2534 -----|

|----- พ.ศ. 2535 ----- ปัจจุบัน -----|

ปัญหาการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าภายในชุมชนปัจจุบันได้แก่ ไม่มีการสื่อสารอย่างเป็นทางการในกลุ่มป่าชุมชน คงมีเพียงพูดคุยในเรื่องใช้สอยป่าในกลุ่มชาวบ้านที่ใช้ป่า ถึงแม้จะเป็นการสื่อสารที่มีชาวบ้านเป็นศูนย์กลาง แต่อยู่ในกลุ่มเล็ก ซึ่งทางการสื่อสารของหมู่บ้านซึ่งเป็นซ่องทางหลักหรือแหล่งสื่อสารหลักไม่ถูกนำมาใช้ หอกระจายข่าว สื่อประเภทนี้ เป็นสื่อที่ไม่น่าสนใจ เยาวชนขาดความสนใจเรื่องป่า การสื่อสารภายในจึงมีน้อยและเกิดความอ่อนล้า

ส่วนการสื่อสารกับภายนอกชุมชนพบว่า กลุ่มแกนนำมีการติดต่อกับภายนอกชุมชนนับตั้งแต่เกิดวิกฤติการณ์และยังคงติดต่อเรื่อยมา การสื่อสารกับภายนอกส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารกับผู้ที่มีฐานคิดแบบเดียวกัน ทั้งในระดับหมู่บ้าน อำเภอ และจังหวัดในพื้นที่ภาคเหนือ ความเคลื่อนไหวเรื่องป่าชุมชนมีการติดตัว จนในที่สุดก็เกิดการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย เช่น เครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ เครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือ ซึ่งเป็นเครือข่ายที่รวบรวมบรรดาผู้ประสบปัญหาเกี่ยวกับป่า เครือข่ายเหล่านี้มีกิจกรรมต่างๆ โดยมีเป้าหมายคือ เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ และเปลี่ยนวิธีแก้ไขปัญหา และเป็นการสนับสนุนให้กำลังใจ สร้างความเป็นปึกแผ่นเป็นกลุ่มก่อนทำให้รู้สึกมีพลังอำนาจ นอกจากนี้ยังมีเป้าหมายเพื่อเปลี่ยนแปลงในระดับนโยบายของการจัดการป่า ให้มีการรับรองสิทธิของชาวบ้านอย่างเป็นทางการในรูปของกฎหมาย

การสื่อสารของเครือข่ายมีหลายรูปแบบ เช่น การจัดเวทีต่าง ๆ ไปจนถึงการชุมนุมเนื้อหาสาระที่ให้ผลลัพธ์ในเครือข่ายมี 4 ประเด็นใหญ่ คือ 1) เนื้อหาที่เป็นองค์ความรู้การใช้สอยและวาก从严 2) เนื้อหาเกี่ยวกับการจัดการป้าแมยใหม่ เช่น มีการวิเคราะห์ปัญหา การวางแผนการปฏิบัติ และการประเมินผล 3) เนื้อหาเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับป้า เช่น การปลูกป้า การทำแนวโน้มไฟ และพิธีกรรมต่าง ๆ 4) เนื้อหาเกี่ยวกับลิทธิและอำนาจในการจัดการป้าของชาวบ้าน

แกนนำบ้านหัวยแก้วได้แลกเปลี่ยนเนื้อหาสาระเหล่านี้กับพันธมิตรในเครือข่ายเสมอมา เป็นการสื่อสารในแนวนอน สำหรับสาระที่แกนนำสื่อสารแลกเปลี่ยนกับภายนอกเป็นเรื่องการต่อสู้เพื่อให้ได้ป้ากลับคืนมา (ในระยะแรกที่ติดต่อกับภายนอกชุมชน) สิทธิและอำนาจในการจัดการป้า และการพื้นฟูป้าด้วยวิธีธรรมชาติซึ่งเป็นจุดเด่นของบ้านหัวยแก้ว

การสื่อสารในเครือข่ายมีประโยชน์อย่างมากก็จริง แต่ประโยชน์ที่กลับเข้ามายังบ้านหัวยแก้วกลับมีไม่มากนัก การปรับใช้ความรู้จากภายนอกได้แก่ หลักในการจัดการป้า การตั้งกฎเกณฑ์ และการทำกิจกรรมเกี่ยวกับป้า แต่ปัจจุบันก็ไม่ได้ใช้แล้ว ดังนั้นหมู่บ้านหัวยแก้วในฐานะที่เป็นหมู่บ้านจุดประกายหรือปลูกกระแสงของป้าชุมชนขึ้นมา แต่ทว่าในปัจจุบันดูเหมือนถูกทอดทิ้งไม่สามารถเป็นชุมชนต้นแบบได้ ทั้งในแง่ของการมีส่วนร่วมจัดการป้าและการสื่อสารเพื่อจัดการป้า

สื่อสมัยใหม่ : การสื่อสารในเงื่อนไขการมีส่วนร่วม

การตัดสินใจในการผลิตสื่อสมัยใหม่ เป็นการตัดสินใจที่มาจากการกลุ่มแกนนำ ชาวบ้านและเยาวชนที่คณะกรรมการผู้จัดเข้าไปเชื่อมต่อ ชาวบ้านเลือกสื่อสมัยใหม่ด้วยเหตุผลสำคัญ 3 ประการ คือ 1) สื่อดังเดิมในหมู่บ้านใช้ไม่ได้ผลในเรื่องการสื่อสารเพื่อจัดการป้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อที่เป็นทางการ เช่น การประชุมหมู่บ้าน 2) สื่อดังเดิมขาดความน่าสนใจ อ่อนล้า เพราะเป็นสื่อที่ใช้มานาน 3) สื่อสมัยใหม่ เป็นสื่อที่สามารถถ่ายทอดออกหมู่บ้านได้สะดวก กลุ่มแกนนำสนับสนุนให้การสื่อสารให้สังคมภายนอกเข้าใจชุมชน นอกเหนือจากเหตุผลสำคัญ 3 ประการนี้แล้ว สื่อสมัยใหม่เป็นสื่อที่เยาวชน “อยากรถ” เพราะไม่เคยผลิตมาก่อน

สื่อสมัยใหม่ที่ร่วมกันผลิตได้แก่ สื่อสไลด์ 1 ชุด สื่อวิดีทัศน์ 2 ชุด และจัดรายการวิทยุชุมชน คลื่น 93.8 MHz ในตัวเมืองเชียงใหม่ 2 ครั้ง สรุปได้ดังนี้

สื่อสไลด์เป็นสื่อแรกที่ชาวบ้านร่วมกันผลิต เริ่มต้นการผลิตมีผู้เข้าร่วม 15 คน ใน การเปิดรับมีผู้เข้าร่วมประมาณ 30 คน ส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านในกลุ่มหัวดอย มี 6-7 คนที่มาจากกลุ่มบ้านเหล่า กลุ่มบ้านใน สื่อสไลด์เป็นสื่อแรก มิได้มีการเตรียมตัวหรือวางแผนมากนัก รู้แต่เพียงเป้าหมายคร่าว ๆ ว่า ผลิตเรื่องป้าชุมชนเอาไว้ให้ผู้มาเยี่ยมดูหรือดูกันเอง ชาวบ้านผลิตสไลด์ความยาวประมาณ 2 นาทีได้ 1 ชุด ในกระบวนการผลิตพบว่า การมีส่วนร่วมสร้างความสนุกสนาน

ความสัมพันธ์ ผู้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนสารไปมา มีบทบาทเป็นหัวผู้ส่งสารและผู้รับสาร เนื้อหาสารเกี่ยวข้องกับป้าชุมชนหลายด้านแต่เน้นหนักความเป็นมากของป้าชุมชนหัวยแก้ว และการผลิตสื่อทำให้ผู้ใหญ่ได้มีโอกาสเสริมสร้างความรู้เกี่ยวกับป้าแก่เด็กและเยาวชน ตัวผลงานไม่น่าสนใจ แต่กระบวนการผลิตสร้างสรรค์สื่อทบทอดภูมิปัญญาและมิตรภาพ

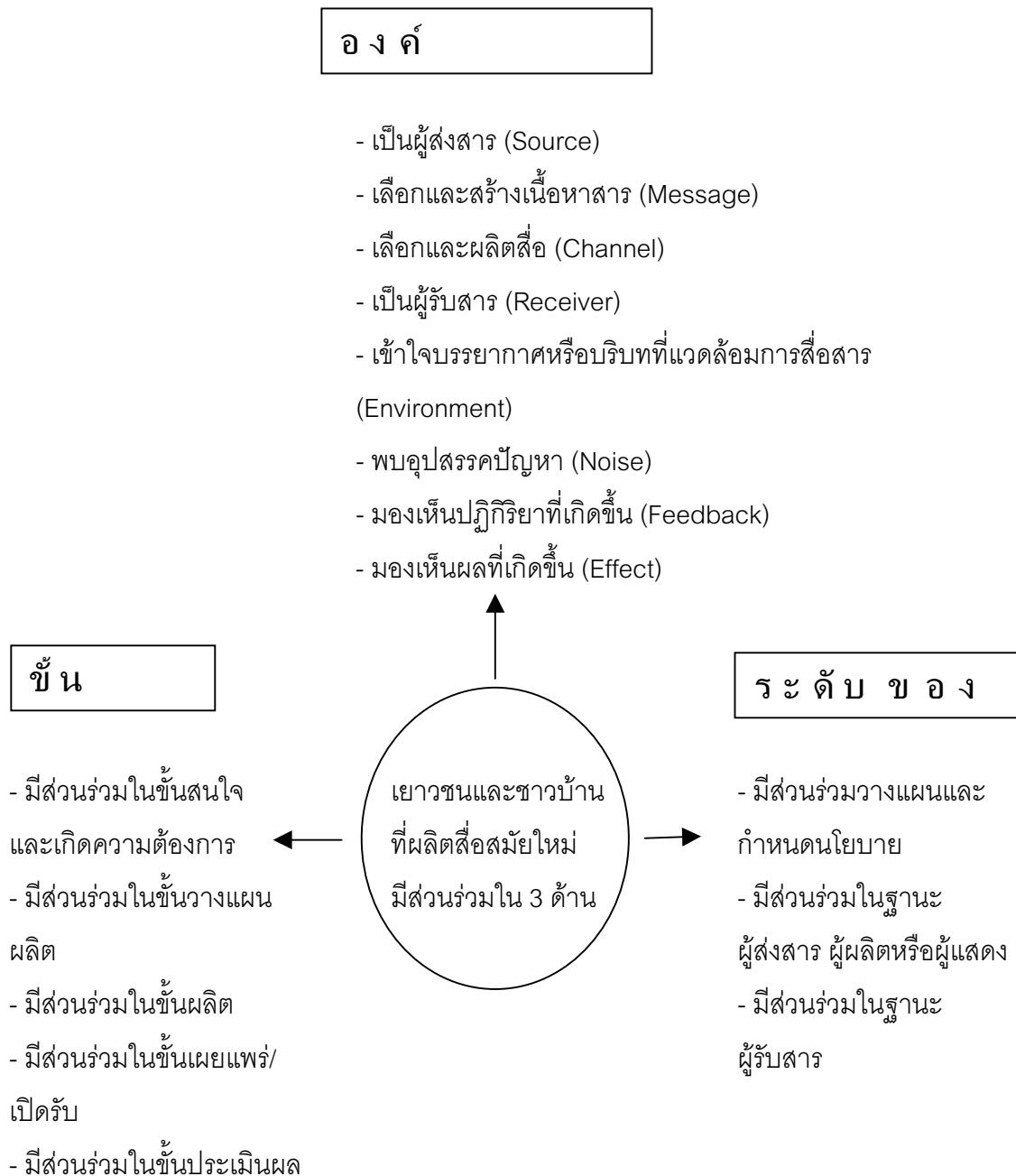
สื่อวีดิทัศน์ผลิตสองชุด ชุดแรกเรื่อง “หน่อไม้ป้าชุมชนบ้านหัวยแก้ว” ความยาว 9 นาที มีผู้เข้าร่วมผลิต 10 กว่าคน ใน การเปิดรับมีนักเรียน ครูและกลุ่มเยาวชนเข้าร่วมประมาณ 50 คน ใช้สถานที่ เปิดรับในโรงเรียนรวมศูนย์วัดหัวยแก้ว ในกระบวนการผลิตวีดิทัศน์ชุดแรกนี้พับว่า กลุ่มผู้ผลิตซึ่งส่วนใหญ่เป็นเยาวชนเริ่มเรียนรู้กระบวนการผลิต มีการวางแผนลือกลุ่มเป้าหมาย เลือกเนื้อหา เขียนบท ลงมือถ่ายทำ ตัดต่อและบันทึกเสียง มีการปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนความคิดและดูระบบมากกว่าการผลิตสื่อสไลด์ กลุ่มผู้ผลิตดำเนินงานทั้งกระบวนการ โดยมีคณะกรรมการ โดยมีคณะกรรมการผู้วิจัย เป็นผู้ให้คำแนะนำปรึกษา กลุ่มผู้ผลิตยังคงมีความสนุกสนานในขณะเดียวกันก็ได้เรียนรู้เรื่องป้าชุมชนในแง่ของการใช้สอย และวีดิทัศน์ชุดนี้ได้ขยายขอบเขตของการมีส่วนร่วมไปยังกลุ่มนักเรียน-ครู สื่อสมัยใหม่ เริ่มมีบทบาทstanden สายสัมพันธ์ในชุมชน

สื่อวีดิทัศน์ชุดที่สองผลิตเรื่อง “ป้าชุมชนหัวยแก้ว” ความยาว 14 นาที ผู้เข้าร่วมผลิตยังเป็นชุดเดิม ใน การเปิดรับมีชาวบ้านทั่วไปเข้าร่วมประมาณ 100 คน เป็นการประชุมหมู่บ้านวีดิทัศน์ชุดนี้กับกลุ่มผู้ผลิตวางแผนให้ชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ ได้มีโอกาสเป็นผู้แสดง เป็นผู้ส่งสารในเรื่องเกี่ยวกับความคิดและทัศนะที่มีต่อป้าชุมชนหัวยแก้ว พบร่วมกับสื่อวีดิทัศน์ชุดนี้มีบทบาทเปิดพื้นที่ เป็นสะพาน และสร้างความเห็นร่วม ในกลุ่มผู้ผลิตได้เรียนรู้และเข้าใจกระบวนการผลิตสื่อแบบมีส่วนร่วมมากขึ้น

การผลิตรายการวิทยุชุมชนจัดขึ้นสองครั้ง ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงเสริมสร้างพลังชุมชน FM 93.8 MHz ตั้งอยู่ในตัวเมืองเชียงใหม่ การจัดรายการวิทยุชุมชนเป็นการสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายที่อยู่ภายนอกหมู่บ้านหัวยแก้ว โดยที่ชาวบ้านหัวยแก้วเป็นผู้กำหนดเนื้อหาและดำเนินการจัดรายการเอง หรือเป็นผู้ส่งสารที่สามารถแสดงทัศนะและมุมมองของชาวบ้านเองโดยตรง การจัดรายการครั้งที่หนึ่ง มีเนื้อหาเกี่ยวกับที่มาของป้าชุมชนหัวยแก้วและการจัดการ ป้าการจัดรายการครั้งที่สองมีเนื้อหาเกี่ยวกับสมุนไพรจากป้าชุมชนบ้านหัวยแก้ว

การจัดรายการวิทยุด้วยตนเองของชาวบ้านเป็นการสะท้อนถึงโอกาสในการเข้าถึงสื่อสมัยใหม่ และสะท้อนความสามารถในการใช้สื่อสมัยใหม่ของชาวบ้าน ผู้ร่วมรายการสามารถสื่อสารเรื่องราวของชุมชนตนเองได้อย่างละเอียดในรายละเอียด การสื่อสารแบบนี้เป็นสัญลักษณ์ของพลังอำนาจอย่างหนึ่งของชุมชน ชุมชนสามารถสื่อสารได้โดยที่ไม่ต้องให้นักวิชาการหรือนักพัฒนาพูดแทน สำหรับเยาวชนที่มีส่วนร่วมผลิตมีความภาคภูมิใจ

การผลิตสื่อสมัยใหม่ทั้ง 3 สื่อ ออกแบบให้เป็นการผลิตที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ในทุกองค์ประกอบของการสื่อสาร และทุกระดับของการมีส่วนร่วม เป็นการผลิตสื่อที่อยู่ภายใต้แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) เขียนเป็นแผนภาพดังนี้

ในกระบวนการผลิตสื่อสมัยใหม่ทั้ง 3 สื่อที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน 3 ด้าน ดังกล่าว คงจะสามารถสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมผลิตสื่อสมัยใหม่เป็นการสื่อสารที่ชาวบ้านร่วมกัน

สร้างขึ้นมา การสื่อสารที่ชาวบ้านร่วมกันสร้างเริ่มจากจุดเล็ก ๆ ในชุมชน จากแกนนำและเยาวชน แต่การสื่อสารก็จะค่อย ๆ แผ่ขยายออกไป มีชาวบ้านเข้ามาร่วมในกระบวนการมากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเบิดรับ และในกระบวนการร่วมกันสร้างการสื่อสารนี้ ทำให้ชาวบ้านได้แบ่งปันความรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึกที่มีต่อป่าชุมชนของตนเอง ชาวบ้านได้มีโอกาสตักเต่าความหมายของการจัดการป่า ได้สมาคมและมีความเป็นมิตรต่อกัน การสื่อสารแบบนี้จึงเป็นการสื่อสารที่สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า การสื่อสารเปรียบเหมือนกับการร่วมกันประกอบพิธีกรรม ตามแบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรมที่ Denis McQuail (1993: 54-55) ได้เคยเสนอไว้ ซึ่งการสื่อสารเชิงพิธีกรรมนี้ไม่ได้หมายความว่า การสื่อสารมีความศักดิ์สิทธิ์ มีผู้ที่สำคัญไม่กี่คนที่สามารถเข้าร่วมได้ แต่ตรงข้ามคือเป็นการสื่อสารที่สมาชิกในชุมชนเข้าร่วมได้อย่างเสมอภาคตามความสมัครใจ สามารถเข้าออกได้ทุกเมื่อที่ต้องการ การสื่อสารแบบนี้ไม่ได้ให้ความสำคัญว่าใครเป็นผู้ส่งสาร หรือผู้รับสาร และไม่ได้ให้ความสำคัญต่อผลสุดท้ายที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารนั้น แต่ให้ความสำคัญต่อกลไนฟ์ สร้างความมีส่วนร่วมในการสื่อสารว่าเป็นสิ่งที่มีความหมายมากกว่า เช่น สร้างการเรียนรู้ สร้างความสมานฉันท์ สร้างความเห็นร่วม สร้างผู้นำ ดังนั้นการผลิตสื่อสมัยใหม่ของชาวบ้านจึงเป็นการผลิตที่มีเงื่อนไขของ “การมีส่วนร่วม” เข้ามาเกี่ยวข้อง มิใช่สื่อที่นำเข้ามายากวนอกชุมชนและชาวบ้าน มีส่วนเพียงแค่รับชม

นอกจากนี้ “การมีส่วนร่วม” ในกระบวนการผลิตสื่อสมัยใหม่ของชาวบ้านห่วยแก่ ยังเป็นสิ่งที่สะท้อนแนวคิดของทฤษฎีการมีส่วนร่วมในสื่อแบบประชาธิปไตยซึ่งเป็นทฤษฎีที่ Denis McQuail (1987: 121-123) ได้กล่าวเอาไว้ว่า สื่อในสังคมแบบเสรีประชาธิปไตย มักเป็นสื่อขนาดใหญ่ที่ผูกขาด ประชาชนมีโอกาสสนับสนุนที่จะมีส่วนในสื่อขนาดใหญ่ที่เป็นสื่อหลักของสังคม เช่น ชาวบ้านห่วยแก่ไม่มีโอกาสหรือพลังอำนาจในการใช้สื่อโทรศัพท์หรือสื่อวิทยุกระจายเสียงที่เป็นสื่อหลักในสังคมไทย แต่ชาวบ้านสามารถใช้สื่อขนาดเล็ก ดังเช่นสื่อสไลด์ สื่อวิดีทัศน์และสื่อวิทยุชุมชนได้ ซึ่งเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะให้ชาวบ้านได้มีพื้นที่นำเสนอ สร้างสมัยใหม่ที่ชาวบ้านผลิต เปิดโอกาสให้ชาวบ้านทุกกลุ่มมีสิทธิเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากสื่อตามความต้องการของตนเอง สื่อเหล่านี้มีความเป็นอิสระ สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ง่าย มีลักษณะสื่อสารสองทาง และเป็นไปเพื่อชาวบ้านห่วยแก้ว่อง

สื่อสไลด์และสื่อวิดีทัศน์เป็นสื่อที่ใช้ในชุมชน เปิดโอกาสให้ชาวบ้านทุกกลุ่มมีสิทธิเข้าถึงและใช้ประโยชน์ เช่น กลุ่มนักเรียน กลุ่มสมุนไพร กลุ่mobt. กลุ่มผู้ป่วยเรื้อรัง กลุ่มเยาวชน และกลุ่มชาวบ้านห่วยแก้ว สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนได้ ๆ ของการผลิตตามความสมัครใจ จึงเป็นสื่อที่มีความเป็นประชาธิปไตย มีพื้นที่ให้ชาวบ้านทุกกลุ่มได้แสดงความรู้ ความรู้สึกและทัศนะต่าง ๆ เกี่ยวกับป่าชุมชนได้ ส่วนสื่อวิทยุชุมชนเป็นสื่อที่ชาวบ้านห่วยแก้วใช้สื่อสารให้บุคคลภายนอกได้เกิดความเข้าใจ

ผลของการมีส่วนร่วมผลิตสื่อสมัยใหม่ : ตัวบ่งชี้พลังอำนาจของชุมชน

การผลิตสื่อสมัยใหม่แบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านห้วยแก้วได้ส่งผลที่สำคัญ 5

ประการ คือ

1. การผลิตสื่อสมัยใหม่แบบมีส่วนร่วมมีบทบาทในการสร้างและถ่ายทอดความรู้
2. การผลิตสื่อสมัยใหม่แบบมีส่วนร่วมมีบทบาทสนับสนุนความสามัคคีของชุมชน
3. สื่อสมัยใหม่เปิดพื้นที่ให้กับผู้หญิงและเด็ก
4. สื่อสมัยใหม่ที่บูรณาการพูดคุยเกี่ยวกับป้าในเรื่องที่ชุมชนต้องการ
5. การผลิตสื่อสมัยใหม่สร้างผู้ให้ข้อมูลข่าวสาร

ผลทั้ง 5 ประการล้วนแล้วแต่เป็นผลที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมในการสื่อสารของชาวบ้าน เป็นผลจากการที่ชาวบ้านมองเห็นปัญหาจึงสร้างการสื่อสารขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหานั้นด้วยตนเอง ถึงแม้ปัญหายังไม่สามารถแก้ไขได้อย่างเบ็ดเสร็จ แต่อย่างน้อยการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านได้ส่องแนวทางแก้ไขปัญหาออกมา แสดงเป็นตารางเบริร์บเทียบดังนี้

ก่อนการผลิตสื่อสมัยใหม่	หลังการผลิตสื่อสมัยใหม่
<p>1. การถ่ายทอดความรู้เรื่องป้าชุมชนมีน้อย หดตัวอยู่ในกลุ่มป้าชุมชน ขาดการสื่อสารกับคนอื่นใหม่</p> <p>2. การจัดการป่าอยู่ในกลุ่มเล็ก กลุ่มอื่น ๆ ในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มสมุนไพร กลุ่มครู-นักเรียน กลุ่มอปต. มีกิจกรรมเกี่ยวกับป่าอยู่บ้าง แต่มีลักษณะต่างคนต่างทำ ต่างคนต่างอยู่ไม่ประสานเกี่ยวข้องกัน</p> <p>3. ผู้หญิงไม่มีส่วนร่วมในคณะกรรมการป้าชุมชน ไม่มีพื้นที่เคลื่อนไหวทั้ง ๆ ที่ผู้หญิงมีบทบาทต่อการจัดการป่าไม่น้อย เด็ก ๆ ไม่มีส่วนร่วม</p> <p>4. ชุมชนไม่ค่อยสื่อสารเรื่องป่า</p> <p>5. ผู้ให้ข้อมูลข่าวสารรวมทั้งผู้นำจำกัดอยู่ในคณะกรรมการป้าชุมชนหรือแกนนำ</p>	<p>1. การถ่ายทอดความรู้สามารถมองเห็นเป็นรูปธรรม การถ่ายทอดความรู้เกิดขึ้นทั้งในขณะผลิตสื่อ และหลังผลิตสื่อ</p> <p>2. เริ่มสานสายสัมพันธ์ไปยังกลุ่มต่าง ๆ ให้หันหน้าเข้าหากัน เช่น แกนนำ ผู้หญิง เยาวชน นักเรียน-ครู อปต.</p> <p>3. เปิดพื้นที่ใหม่ให้ผู้หญิงและเด็กมีบทบาทเรื่องป้าชุมชน ผู้หญิงและเด็กจึงมีบทบาทเด่นขึ้นมาโดยอาศัยสื่อสมัยใหม่</p> <p>4. จุดประเด็นให้ชุมชนได้พูดคุยสื่อสารเกี่ยวกับป่าในมิติต่าง ๆ การสื่อสารเกิดขึ้นในบ้าน ในโรงเรียน และในที่ประชุมหมู่บ้าน</p> <p>5. สร้างผู้ให้ข้อมูลข่าวสารรุ่นใหม่ บทบาทการนำเริ่มขยายไปยังกลุ่มเยาวชนซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่</p>

สิ่งใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นหลังการผลิตสื่อแบบมีส่วนร่วมดังที่เบรียบเทียบเป็นสิ่งที่แสดงถึงพลังอำนาจของชุมชนได้ในแท่งที่ว่าเกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องป้าชุมชน ความรู้เป็นพลังอำนาจอย่างหนึ่ง หากคนมีความรู้และใช้ความรู้ ย่อมสร้างพลังอำนาจให้กับเจ้าของความรู้นั้น เกิดการสอนสายสัมพันธ์หรือเกิดพากพ้องหรือเกิดเครือข่ายขึ้นมา เครือข่ายเป็นปัจจัยของการพัฒนาด้วย การเปิดพื้นที่หรือเป็นการขยายตัวให้คนเข้ามาร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับป้าชุมชนไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงหรือเด็ก ๆ ทุกคนมีความเกี่ยวข้องกับป้า มีผู้เข้าร่วมมากย่อมมีพลัง เกิดการจุดประกายในการพูดคุยหรือกำหนดควรเพื่อให้ชุมชนเกิดความตระหนักรถึงสิ่งที่สำคัญ เช่นเรื่องของป้าชุมชน และได้สร้างผู้ให้ข่าวสารหรือผู้นำขึ้นมา เป็นสัญลักษณ์ปวงบอกถึงพลังอำนาจได้

ดังนั้นปัจจัยด้านการสื่อสารจึงเป็นตัวบ่งชี้ถึงพลังอำนาจของชุมชน แต่ต้องเป็นการสื่อสารในเงื่อนไขของ “การมีส่วนร่วม” ดังเช่นสื่อสมัยใหม่ที่ชาวบ้านหัวযังแก้วใช้ในเงื่อนไขดังกล่าว และได้แสดงผลลัพธ์เช่นกัน

ข้อจำกัดของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัด 3 ประการได้แก่

1. ความขัดแย้งเรื่องป้าที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านหัวยังแก้ว เป็นประเด็นที่มีความละเอียดอ่อน (Sensitive Issue) ถึงแม่เวลาผ่านไป 10 กว่าปี ชาวบ้านก็ยังไม่อยากพูดถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต ขณะผู้วิจัยไม่สามารถสนทนากับชาวบ้านทุกกลุ่มได้ ขณะผู้วิจัยต้องสังเกตและหยังท่าที หากชาวบ้านคนใดไม่อยากพูดก็จะไม่ฟังใจ เพราะเกรงว่าจะเป็นการ “ฟืนฟอยหาตะเขีบ” เป็นการรบกวนชุมชนให้เกิดความไม่สงบอย่างไร ซึ่งไม่ใช่เป้าประสงค์ของขณะผู้วิจัย ตรงกันข้ามขณะผู้วิจัยต้องการเห็นชาวบ้านสามารถที่ร่วมกันใช้สื่อเพื่อจัดการทรัพยากรป่าได้อย่างยั่งยืน ขณะผู้วิจัยทราบว่า ชาวบ้านบางคนที่เข้ามาร่วมผลิตสื่อในช่วงแรก ถูกเตือนไม่ให้เข้าร่วมเมื่อรู้ว่า เนื้อหาของสื่อบางส่วนเป็นเรื่องความขัดแย้งในอดีต ดังนั้นขณะผู้วิจัยจึงต้องระวังดูแล พยายามแสดงเจตนารณรงค์กับชาวบ้านเสมอว่า สื่อที่ร่วมผลิตเป็นสื่อที่ช่วยส่งเสริมการจัดการป่าไม้ ใช้ตอกย้ำความขัดแย้งในอดีต ด้วยสถานการณ์ที่กล่าวมาอาจทำให้ขณะผู้วิจัยไม่ได้ข้อมูลที่รอบด้านจากชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ

2. หากมองการเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตสื่อสมัยใหม่ทั้งกระบวนการในเชิงปริมาณ พบว่า การผลิตสื่อสไลด์มีผู้เข้าร่วมประมาณ 30 คน การผลิตสื่อวิดีทัศน์ชุดแรกมีผู้เข้าร่วมประมาณ 50 คน การผลิตสื่อวิดีทัศน์ชุดที่สองมีผู้เข้าร่วมประมาณ 100 คน ดังนั้นการมีส่วนร่วมในการสื่อสารของงานวิจัยครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมไม่เกิน 180 คน (และส่วนใหญ่เข้ามามีส่วนร่วมในระดับของการเปิดรับ) ซึ่งไม่ถึง 1 ใน 3 ของชาวบ้านหัวยังแก้วทั้งหมด การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของงานวิจัยครั้งนี้จึงเกิดขึ้นในบางส่วนของชุมชน แต่ก็เชื่อว่าได้เกิดขึ้นในส่วนที่สำคัญของชุมชน

3. เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ออกแบบเป็นการวิจัยครั้งเดียว (One Shot Study) จึงไม่สามารถระบุถึงความยังยืนของการใช้สื่อสมัยใหม่ได้ ถึงแม้คณานักวิจัยจะสามารถมองเห็นกระบวนการและผลที่เกิดขึ้นจากการที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการสื่อสารดังที่ได้ไว้เคราะห์และอภิปรายในตัวเนื้อหาของการวิจัยไปแล้วก็ตาม แต่กระบวนการและผลของการมีส่วนร่วมนั้นก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาของการวิจัย แต่อย่างไรก็ตามคณานักวิจัยเชื่อว่าชาวบ้านมีประสบการณ์ ชาวบ้านได้เรียนรู้ถึงกระบวนการ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมแล้ว การที่จะประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดผลมากขึ้นและมีความต่อเนื่องยั่งยืนถือว่าเป็นโอกาสของชุมชนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

- ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชน

ข้อเสนอแนะสำหรับหมู่บ้านหัวยแก้วเอง ควรเริ่มต้นที่มีศูนย์กลางของการสื่อสาร ที่มีผู้เข้าร่วมมาจากชาวบ้านหลายกลุ่ม ศูนย์กลางดังกล่าวได้แก่ คณานักกรรมการป้าชุมชนที่มีอยู่แล้ว (คณานักกรรมการป้าชุมชนป้าจุบันเป็นผู้ชาย รวมตัวกันหลวง ๆ จะตื่นตัวก็ต่อเมื่อมีบุคคลภายนอกมาสร้างความเสียหายให้กับป้าชีงเป็นเพียงมิติหนึ่งของการจัดการป้า) แต่ปรับปรุงให้คณานักกรรมการมีตัวแทนมาจากหลายฝ่าย เช่น มีตัวแทนจากกลุ่มแม่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นแม่บ้านชาวพุทธ หรือชาวคริสต์ เพราะกลุ่มแม่บ้านเป็นกลุ่มที่มักมีกิจกรรมเชื่อมโยงกับกลุ่มต่าง ๆ ได้ดี และกลุ่มผู้หญิงยังสนใจป้าในเรื่องของการใช้สอยซึ่งเป็นเรื่องการจัดการป้าที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน (กลุ่มแม่บ้านมองการจัดการป้าในมิติอื่น อาจส่งผลให้เกิดกิจกรรมใหม่ ๆ) คณานักกรรมการป้าชุมชนอาจมีกลุ่มแม่บ้านเข้าไปก่อนแล้วจึงหาโอกาสขยายไปยังกลุ่มอื่น เช่นมีตัวแทนจากกลุ่มเหมืองฝายซึ่งเกี่ยวข้องกับการใช้น้ำจากป้า ตัวแทนจากกลุ่มองค์กรท้องถิ่น เช่น อบต. หรือจากกลุ่มผู้ประกอบของหมู่บ้าน ตัวแทนจากเยาวชน ตัวแทนจากครู เป็นต้น ก็จะทำให้คณานักกรรมการป้าชุมชนค่อย ๆ มีความเป็นตัวแทนของหมู่บ้านกว้างขึ้น (ส่งผลให้มีมิติของการจัดการป้ากว้างขึ้นด้วย) เมื่อศูนย์กลางมีมิติการจัดการป้ากว้างขึ้น ก็จะทำให้เกิดกิจกรรมการสื่อสารหลากหลายขึ้นด้วยนอกเหนือจากการสื่อสารที่ควรจัดขึ้นสมำเสมอแล้ว อาจมีสื่อกิจกรรมอื่น ๆ ที่คณานักกรรมการป้าชุมชนสร้างสรรค์ขึ้นมาตามความสนใจและตามศักยภาพของชุมชน หรืออาจใช้สื่อสมัยใหม่ที่เยาวชนมีประสบการณ์บ้างแล้ว แต่ทุกสื่อมีเงื่อนไขของ “การมีส่วนร่วม” ก็จะเสริมสร้างให้การจัดการป้าชุมชนบ้านหัวยแก้วมีความเข้มแข็งมากขึ้น

สำหรับข้อเสนอแนะสำหรับชุมชนที่ไปนั้น อาจประยุกต์บทเรียนจากการใช้สื่อของบ้านหัวยแก้วไปใช้ ด้วยการที่ต้องวิเคราะห์บริบทของชุมชนตนเองก่อนว่า มีปัญหาอะไร ชุมชนสนใจเรื่องอะไร หรือต้องการพัฒนาการจัดการป้ามิติใด จากนั้นจึงเลือกสื่อให้เหมาะสม ชุมชนมีบริบทต่าง ๆ กัน มีสื่อให้เลือกใช้หลายสื่อต่าง ๆ กัน ก็อาจเลือกสื่อใดที่มีอยู่แล้วขึ้นมา แต่ก็ต้อง

ใช้ในเงื่อนไข “การมีส่วนร่วม” กล่าวคือเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในองค์ประกอบของการสื่อสาร มีส่วนร่วมในทุกระดับของการสื่อสาร และมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ ของการสื่อสารก็จะเสริมสร้างพลังอำนาจให้กับชุมชนซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของการสื่อสารแบบนี้

ส่วนชุมชนที่ตั้งใจจะใช้สื่อสมัยใหม่นั้น ควรพิจารณาให้รอบคอบเนื่อง เพราะสื่อสมัยใหม่มีข้อจำกัดคือ ราคาแพง ต้องใช้ทักษะ ต้องมีการฝึกฝน ต้องลงทุนลงแรงพอสมควร อาจไม่คุ้มค่า ดังนั้นการใช้สื่อสมัยใหม่ ควรคำนึงถึงเหตุผลและเป้าหมายของการใช้ มิใช่ใช้เพื่อ “ความสนุก” หรือ “ความมัน” สนใจความต้องการของผู้ที่อยากรู้เท่านั้น แต่ต้องใช้อย่างมีเหตุผล เช่น หากเป็นบริบทของบ้านหัวยแก้ว สื่อดังเดิมใช้ไม่ได้ผล การเลือกใช้สื่อสมัยใหม่ก็มีความเหมาะสม หรือชุมชนอื่น ๆ ที่ไม่มีปัญหาความขัดแย้ง แต่เยาวชนคนอ่อนใหม่ไม่สนใจ ก็อาจสนับสนุนให้เยาวชนใช้สื่อสมัยใหม่เพื่อจะได้เข้ามามีส่วนร่วมหรือบางชุมชนอาจเห็นว่าสื่อเดิม ๆ ในชุมชนไม่มีคุณสมบัติ คุณค่า จึงใช้สื่อสมัยใหม่เพื่อกระตุ้นหรือยกกระดับความสนใจได้ หรือบางชุมชนอาจใช้เพื่อเตรียมความพร้อม สำหรับโอกาสในการใช้สื่อสมัยใหม่ที่กำลังมาถึง เช่น วิทยุชุมชน โทรทัศน์ชุมชน ก็มีความเหมาะสมดี

การใช้สื่อสมัยใหม่ควรมีเหตุผลที่นักแন้มเพียงพอแก่การใช้และใช้ในเงื่อนไขของ “การมีส่วนร่วม” จะช่วยให้ชุมชนมองเห็นคุณค่า มองเห็นประโยชน์ ชุมชนก็จะยกกระดับความสามารถในการจัดทำและใช้สื่อสมัยใหม่ได้เองต่อไปในอนาคต

• ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

องค์ความรู้เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการสื่อสารของชุมชน ยังคงเป็นเรื่องที่ต้องศึกษาต่อไปโดยออกแบบเป็นทั้งการวิจัยและการพัฒนา นักวิจัยน่าศึกษาสื่อulatory ฯ ชนิดพร้อมกันในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นสื่อดังเดิมหรือสื่อสมัยใหม่ หรือศึกษาการสื่อสารทั้งระบบของพื้นที่นั้น ๆ เพื่อดูการผสมผสานและการส่งเสริมซึ่งกันและกัน จะทำให้มองเห็นการสื่อสารอย่างเป็นองค์รวม นอกจากนี้ควริเคราะห์เนื้อหาสารในชุมชนด้วยจะทำให้เข้าใจชุมชนได้ลึกซึ้ง เช่น เข้าใจวิธีคิด เข้าใจวัฒนธรรม ความรู้ ทัศนคติ วิธีแก้ปัญหา ฯลฯ เพราะลำพังการศึกษากระบวนการหรือตัวสื่อ อาจไม่เพียงพอ

ประเด็นที่น่าศึกษาอีกประเด็นหนึ่งคือจะทำอย่างไรให้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม มีความยั่งยืน ปัจจัยอะไรที่ทำให้การสื่อสารแบบนี้มีความเข้มแข็ง นับเป็นประเด็นที่น่าสนใจและมีความสำคัญ

- ข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนา

การพัฒนาการจัดการป้าชุมชนและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การใช้สื่อสมัยใหม่ เช่นวิดีทัศน์ วิทยุชุมชน หรือแม้กระทั่ง สื่อออนไลน์เน็ต ยังต้องการองค์กรภายใน กองอาจเป็นองค์กรภาครัฐหรือองค์กรภาคเอกชนเข้ามาสนับสนุน แต่การสนับสนุนต้องอยู่ภายใต้ วิธีคิดว่า ทุกอย่างต้องมีชาวบ้านเป็นศูนย์กลาง ต้องเขื่อมต่อชาวบ้านให้สามารถสื่อสารสมัยใหม่ได้ ด้วยท่าทีเช่นนี้ จะไม่ทำให้นักพัฒนาซึ่งจำนวนมากเกินไปซึ่งเป็นลักษณะของการสั่งสอนและควบคัด แต่ นักพัฒนาจะเป็นผู้สนับสนุน ผู้ประสาน และเป็นผู้สร้างโอกาสให้ชาวบ้านได้ปฏิบัติ ได้เรียนรู้ด้วย ตนเอง ชาวบ้านจึงจะพัฒนาวิธีการของตนเอง เช่นวิธีการจัดการป้าและวิธีการผลิตสื่อ ซึ่งอาจมี ความแตกต่างกันไปตามพื้นที่ และอาจได้ความรู้เรื่องการจัดการป้าและการผลิตสื่อชุดใหม่ ต่าง จากความรู้ชุดที่มีอยู่เดิมก็ได้ นอกจากนี้ก็ยังต้องมีการสนับสนุนทรัพยากรต่าง ๆ ตามความ เหตุการณ์ เช่น เทคโนโลยีการสื่อสาร การฝึกอบรม วิทยากร เป็นต้น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กาญจนा แก้วเทพ. 2540. **จุดประกายความคิดเรื่องสื่อมวลชนกับสิ่งแวดล้อม.** กรุงเทพฯ:
คณานิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กาญจนा แก้วเทพและคณะ. 2543. **สื่อเพื่อชุมชน: การประมวลองค์ความรู้.** กรุงเทพฯ:
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

เจ เ คำหุ่นและคณะ. 2546. **กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างศักยภาพกลุ่มเยาวชนในการ
จัดการป่าชุมชนบ้านแม่ແpong ตำบลนาพูน อำเภอวังชิ้น จังหวัดเพชรฯ.** งานวิจัย
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาคร

ฉลายชาญ ร่มitanนท์. 2528. **ป้าไม้สังคมกับการพัฒนาชนบท.** กรุงเทพฯ: สมาคมสังคม
ศาสตร์ แห่งประเทศไทย.

วิเศษ สุจินพรัหม. 2544. **การเคลื่อนไหวในพื้นที่สาธารณะของผู้หญิงในการจัดการป่า ชุม
ชนจังหวัดลำพูน.** งานวิจัยโครงการฝึกอบรมนักวิจัยด้านสตรีศึกษา ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคม
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ศลิษา พึงแสงแก้ว. 2537. **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป้าไม้: ศึกษาเฉพาะ
กรณีป่าชุมชนบ้านหัวยแก้ว อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่.** วิทยานิพนธ์
ปริญญาพัฒนาบริหารศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันบัณฑิตพัฒน
บริหารศาสตร์

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาหัวยอ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2542. **ข้อมูลชุมชนและ
ทรัพยากรธรรมชาติหมู่บ้านหัวยแก้ว.** เชียงใหม่ : ศูนย์ศึกษาการพัฒนาหัวยอ่องไคร้
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

สถาพร สมศักดิ์และคณะ. 2545. การศึกษาฐานแบบการจัดการและพัฒนาเครือข่ายป่า ชุมชน จังหวัดน่าน. งานวิจัยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาคสูงวิถี ทรงพระวานิชและคณะ. 2546. การพัฒนาเครือข่ายป่าชุมชนตำบลท่ากาศ จำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน. งานวิจัยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาคเหนือ สำนักงานวิจัยและคณ. 2536. ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการพัฒนา เล่ม 1. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

อานันท์ กาญจนพันธ์, บรรณาธิการ. 2543. พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร: กระบวนการทัศน์และนโยบาย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ภาษาอังกฤษ

McQuail, D (1987). *Mass Communication Theory: An Introduction*. 2nd Ed. London: Sage

McQuail, D and Windahl, S. (1993). *Communication Models for The Study of Mass Communication*. 2nd Ed. New York: Longman